

Het 'Wandelpad' in gesprek met de nieuwe minimumdoelen — 2.

Waar toe leren we eigenlijk?

De nieuwe minimumdoelen vertellen ons heel wat over wat kinderen op school moeten leren. Ze moeten goed leren lezen, schrijven en rekenen. Ze moeten kennis opbouwen over natuur, geschiedenis, aardrijkskunde, techniek en andere domeinen. Ze moeten leren onderzoeken, communiceren, creëren en steeds zelfstandiger worden.

In mijn eerste artikel schreef ik al dat ieder kind recht heeft op een stevige gemeenschappelijke kennisbasis. Niet alleen het kind dat van thuis uit al veel kansen meekrijgt. Niet alleen het kind dat snel leert. Niet alleen het kind waarvan we verwachten dat het later verder zal studeren. **Ieder kind.**

Maar wanneer we hebben vastgelegd **wat** kinderen moeten leren, is daarmee nog een andere vraag niet beantwoord: waar toe leren we dit allemaal?

Daar wil ik vandaag bij stilstaan. En **ik nodig jullie opnieuw uit om mee te wandelen**, het kompas gericht op wat ik *Bevrijdend Onderwijs* ben gaan noemen.

Een vraag die minder eenvoudig is dan ze lijkt

Op het eerste gezicht lijkt het antwoord vanzelfsprekend. Een kind leert lezen om teksten te begrijpen. Het leert rekenen om met getallen en hoeveelheden om te gaan. Het leert geschiedenis om het verleden te kennen. Het leert wetenschappen om de natuur beter te begrijpen. Natuurlijk leren kinderen dit alles ook om later verder te kunnen studeren, een beroep te kunnen uitoefenen en zelfstandig hun weg te vinden in de samenleving.

Maar toch blijf ik bij dat kleine woordje '**waar toe?**' hangen, want voor welke samenleving bereiden we kinderen eigenlijk voor? Is het de taak van onderwijs om jonge mensen zo goed mogelijk hun plaats te leren vinden in de wereld zoals die vandaag bestaat? Of mogen we nog een stap verder gaan? Kunnen we kinderen ook helpen ontdekken hoe die wereld geworden is zoals hij is? En daardoor misschien ook ontdekken dat hij niet altijd hoeft te blijven zoals hij vandaag is?

Daar begint voor mij het Wandelpad.

De wereld is niet gewoon gegeven

Een kind wordt geboren in een wereld die er al is. Er zijn scholen en bedrijven. Er zijn rijke en arme mensen. Er zijn bazen en werknemers. Er zijn landen en grenzen. Er zijn oorlogen. Er is reclame. Er zijn sociale media. Er zijn mensen die voor anderen zorgen. Er zijn mensen die beslissingen nemen en anderen die weinig te zeggen hebben. Voor een kind lijkt dat aanvankelijk gewoon de wereld, zoals een boom een boom is.

Maar een samenleving is geen natuurverschijnsel. Mensen hebben haar gemaakt. Niet volgens één groot plan en ook niet allemaal met dezelfde belangen. Ze is gegroeid door arbeid, uitvindingen, conflicten, politieke beslissingen, strijd, samenwerking en veranderingen die soms generaties hebben geduurd.

Dat kinderen vandaag allemaal leren lezen en schrijven, vinden we vanzelfsprekend. Maar dat is het lang niet altijd geweest. Mensen hebben moeten strijden voor toegang tot onderwijs. Ook kinderarbeid is niet verdwenen omdat iedereen op een ochtend plots vond dat kinderen beter naar school konden gaan.

Wie geschiedenis leert, leert daarom meer dan jaartallen en gebeurtenissen. Een kind kan iets heel belangrijks ontdekken: Wat vandaag bestaat, heeft niet altijd bestaan. En dan kan een tweede ontdekking volgen: Wat door mensen gemaakt en veranderd is, kan opnieuw veranderen.

Voor mij is dat een belangrijke betekenis van kennis.

Kennis om je weg te vinden en om rond te kijken

Een kind dat goed kan lezen, rekenen, spreken, onderzoeken en nadenken, staat sterker in het leven. Wie weinig kennis heeft, is vaak juist afhankelijker van wat anderen vertellen of beslissen. Daarom kan kennis bevrijdend zijn.

Maar zelfstandig worden betekent voor mij niet alleen dat iemand later goed zijn eigen plan kan trekken. Ik wil dat een jongere ook leert rondkijken. Waarom is werk georganiseerd zoals het georganiseerd is? Waarom verdienen sommige mensen zoveel meer dan andere? Wie heeft de spullen gemaakt die wij iedere dag gebruiken? Waar komen de grondstoffen vandaan? Waarom wordt sommige arbeid hoog gewaardeerd en andere nauwelijks? Waarom leven sommige buurten in rijkdom en andere in armoede? Waarom putten we de natuur uit terwijl we weten wat de gevolgen zijn? Wie beslist daarover?

Die vragen op school stellen betekent niet dat de leerkracht het antwoord vooraf moet vastleggen. Bevrijdend onderwijs betekent voor mij niet dat kinderen moeten leren denken zoals ik denk, maar het betekent evenmin dat we zulke vragen buiten de school moeten houden.

Een leerkracht kan werelden openen die anders misschien gesloten blijven. Hij kan vragen binnenbrengen over arbeid, ongelijkheid, bezit, macht, samenwerking, klimaat, oorlog en vrede. Hij kan kennis aanreiken waarmee leerlingen die vragen beter kunnen onderzoeken. En vervolgens moet er ruimte zijn voor hun antwoorden.

Ook wanneer die botsen met de zijne.

Ook mijn antwoord mag tegengesproken worden

Ik kijk zelf niet neutraal naar de samenleving. Mijn Wandelpad is gegroeid vanuit een lange betrokkenheid bij sociale strijd en vanuit een kritische kijk op het kapitalisme. Ik stel vragen bij een samenleving waarin bezit, winst en concurrentie zo sterk bepalen hoe we produceren en leven. Dat wil ik niet verbergen, maar daaruit volgt niet dat een school kinderen moet vertellen dat zij later hetzelfde moeten denken. Dat zou vreemd bevrijdend onderwijs zijn.

Ik wil juist dat kinderen toegang krijgen tot voldoende kennis om ook mijn ideeën te kunnen onderzoeken en tegen te spreken. Misschien zit daar zelfs iets wezenlijks. Als ik wil dat jongeren de bestaande wereld kritisch leren bekijken, moet ik ook verdragen dat ze mijn eigen overtuigingen kritisch bekijken.

Kennis die alleen maar mag bevestigen wat de leerkracht vooraf al dacht, bevrijdt niemand.

Maar is de school dan niet beter neutraal?

Dat klinkt aantrekkelijk. We geven kinderen gewoon kennis en houden maatschappelijke keuzes buiten de school. Alleen denk ik dat dit onmogelijk is. Want ook wanneer we zwijgen, maken we keuzes.

We kiezen welke geschiedenis kinderen leren en welke nauwelijks aan bod komt. We kiezen welke boeken we aanbieden en lezen. We kiezen wat we onder economie verstaan. We kiezen of arbeid alleen verschijnt als voorbereiding op een beroep, of ook als iets waarmee mensen samen hun wereld maken. We kiezen voor K3 als muziek, voor Ploppa of niet...

We kiezen of kinderen vooral leren concurreren met elkaar of ook ervaren dat ze samen iets kunnen wat niemand alleen kan. Zelfs de vraag wat wij onder een succesvolle leerling verstaan, bevat al een keuze. Onderwijs is niet neutraal. Dat betekent niet dat een school partijpolitiek moet worden. Het betekent wel dat onderwijs altijd vertrekt vanuit opvattingen over wat waardevol is, welke kennis belangrijk is en wat we jonge mensen willen meegeven.

Een mens vernederen is voor mij niet aanvaardbaar. Racisme is niet zomaar één mening naast een andere. Armoede, uitbuiting en oorlog mogen onderzocht worden. Menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit mogen woorden zijn die op school betekenis krijgen. Over oorzaken, keuzes en mogelijke oplossingen zullen mensen van mening verschillen.

Ook die verschillen moeten op school onderzocht en uitgesproken kunnen worden.

Misschien moeten we het woord ‘zelfstandig’ verruimen

De minimumdoelen spreken ook over steeds zelfstandiger worden. Maar wat betekent zelfstandig eigenlijk? Geen mens heeft zijn taal zelf uitgevonden. Geen wetenschapper begint bij nul. Geen arbeider maakt alleen een fabriek. Geen boer zorgt helemaal alleen voor het voedsel dat uiteindelijk op ons bord terechtkomt. Geen schrijver heeft zijn woorden zelf bedacht.

We worden mens tussen andere mensen. Daarom wil ik dat een kind niet alleen leert vragen: “Wat kan ik?”, maar ook: “Wat kunnen wij samen?”

Wanneer heb ik iemand anders nodig? Wanneer heeft iemand mij nodig? Wat weet iemand anders wat ik niet weet? Wat kunnen mensen bereiken wanneer ze hun kennis en mogelijkheden samenbrengen? Misschien moeten we zelfstandigheid daarom niet begrijpen als onafhankelijkheid van anderen, maar als steeds beter in staat zijn bewust te denken en te handelen, zelf én met anderen.

Dan verandert ook de vraag naar het doel van kennis.

Lezen, geschiedenis, wetenschap — maar waartoe?

Een kind moet leren lezen, maar waartoe? Om later instructies te begrijpen? Om een contract te kunnen lezen? Om verder te studeren? Natuurlijk.

Maar hopelijk ook om een boek te ontdekken dat zijn wereld op zijn kop zet. Om een krant kritisch te kunnen lezen. Om te ontdekken dat twee mensen hetzelfde gebeuren heel anders kunnen ervaren en beschrijven. Om woorden te vinden voor iets wat het voordien wel voelde maar nog niet kon zeggen.

Een kind moet geschiedenis leren, maar niet alleen om te weten wat vroeger gebeurd is. Geschiedenis kan laten zien dat onze wereld zelf een geschiedenis heeft. Dat rechten die vandaag vanzelfsprekend lijken ooit bevochten werden. Dat mensen samen dingen veranderden waarvan anderen beweerden dat ze nooit zouden veranderen.

Een kind moet wetenschappen leren, maar niet alleen omdat wetenschappelijke kennis later nuttig kan zijn. Wetenschap kan een kind leren dat de werkelijkheid soms anders in elkaar zit dan ze op het eerste gezicht lijkt. Dat een overtuiging moet kunnen botsen met bewijs. Dat ook iets waarvan we heel zeker zijn opnieuw onderzocht mag worden. Zo wordt kennis meer dan een verzameling dingen die je moet kennen.

Ze kan veranderen hoe je naar de wereld kijkt.

Grijpen — begrijpen — ingrijpen

In mijn Wandelpad vat ik die beweging soms samen in drie woorden: grijpen — begrijpen — ingrijpen.

Iets in de wereld grijpt ons aan. We proberen het te begrijpen en hebben daarvoor kennis nodig: woorden, geschiedenis, wetenschap, wiskunde, ervaringen en andere mensen die meer weten dan wij. Met dat nieuwe begrip kunnen we opnieuw naar de wereld kijken en erin handelen, maar daarmee ontstaat meteen een nieuwe vraag. Wanneer is kennis werkelijk kennis van een leerling geworden? Is het voldoende dat een leerling ze kan herhalen of toepassen op een toets? Of gebeurt er nog iets anders wanneer kennis deel begint uit te maken van hoe iemand kijkt, denkt, spreekt en handelt?

Daar wandel ik in een volgend artikel graag verder op door.

Ook mijn Wandelpad moet concreet worden

Daarmee is mijn eigen Wandelpad niet van moeilijke vragen verlost. Woorden als emancipatie, vrijheid, samenwerking, menselijke ontwikkeling en de wereld veranderen kunnen mooi klinken, maar een kind dat na zes jaar lagere school onvoldoende kan lezen, heeft weinig aan grote woorden over bevrijding.

Als ik zeg dat kennis mensen mogelijkheden geeft, dan moet ik dus ook kunnen uitleggen hoe we ervoor zorgen dat ieder kind toegang krijgt tot die kennis en ze werkelijk kan verwerven. Welke kennis vinden we zo belangrijk dat we ze geen enkel kind willen onthouden? Hoe bouwen we die kennis stap voor stap op? Hoe merken we dat een leerling vastloopt? En wat doen we dan? Dat zijn vragen waar mijn Wandelpad niet omheen mag wandelen.

De discussie over de minimumdoelen maakt die vragen opnieuw bijzonder zichtbaar. Maar daarmee is voor mij het gesprek niet afgerond, want zelfs wanneer we precies hebben vastgelegd **wat** ieder kind moet leren, blijft die andere vraag overeind:

Waartoe?

De wandeling wordt wat langer

Natuurlijk moeten kinderen leren om hun weg te vinden in de wereld waarin ze leven. Ze moeten kunnen lezen, rekenen, schrijven en denken. Ze hebben kennis nodig om stevig op de bodem te kunnen staan, maar onderwijs dat daar stopt, dreigt tegelijk iets anders mee te geven zonder het uit te spreken: dat de wereld waarin kinderen terechtkomen in haar grote lijnen gegeven is en dat het er vooral op aankomt er een goede plaats in te vinden.

Mijn Wandelpad wil precies die vanzelfsprekendheid openbreken.

Niet om kinderen te vertellen welke wereld ze later moeten bouwen. Wel om hen te helpen zien dat de wereld waarin ze leven een geschiedenis heeft. Dat mensen haar iedere dag opnieuw maken. Dat daarin dingen bestaan die waardevol zijn en beschermd moeten worden, maar ook verhoudingen die bevraagd en veranderd kunnen worden. Daarvoor hebben jonge mensen kennis nodig, maar ook vertrouwen, taal, verbeelding, anderen en mogelijkheden om samen te handelen.

Ik weet niet waar iedere leerling na die wandeling zal uitkomen. Dat hoef ik ook niet te weten. Misschien is dat juist een deel van bevrijdend onderwijs: niet vooraf zeggen waar iemand moet aankomen, maar proberen ervoor te zorgen dat iedereen voldoende kennis en mogelijkheden krijgt om zelf én met anderen verder te kunnen gaan. En onderweg af en toe die eenvoudige vraag blijven stellen:

Wartoe?

Ludo Merckx

In een reeks van acht artikels reageer ik vanuit de ideeën verwoord in 'Wandelpad naar Bevrijdend Onderwijs', een werkdocument om een progressieve visie te herschrijven. Een werkdocument om, met het kompas gericht op bevrijding, de barsten in het systeem te zoeken en te benutten.

Zoek mee. Wandel mee.